

роль в процесі виховання грають носители цінностей, которые являются источником знаний и понимания основных аксиологических категорий.

Автор інтерпретує проблему виховання дітей в контексті цінностей. В частности, підкреслює роль конкретних освітніх серед, которые фиксируют преобладающую иерархию цінностей в повсякденній житті, что является основой развития личности ребенка. Особливу увагу приділяється ролі носителей цінностей в цьому процесі, которые стимулируют эмоции и признание молодого человека в основных категориях аксиологии.

Ключевые слова: ребенок, ценности, воспитание, культура, постмодернизм.

УДК 378.016: 78(043.5)

Тетяна Алексінцева

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Взаємодія мистецтв як ефективний засіб музичної освіти

У статті висвітлено питання доцільності взаємодії мистецтв у музичній педагогіці. Здійснено ретроспективний аналіз історичних етапів використання мистецтва в навчанні та вихованні. Наведено приклади взаємодії мистецтв в українській музичній педагогіці. Здійснено огляд вітчизняних та російських педагогічних концепцій художньої освіти, базованих на синтезі мистецтв. Охарактеризовано поняття синестезії та обґрунтовано її місце в музичній педагогіці. Зроблено висновок про перспективи подальшого використання результатів даного дослідження для створення моделі творчого навчання для початкових мистецьких навчальних закладів музичного напрямку.

Ключові слова: естетичне виховання, інтеграція мистецтв, музична педагогіка, синестезія, художня освіта.

Постановка наукової проблеми та її значення. В сучасних умовах моральної й духовної кризи актуальною є проблема пошуку нових методів і засобів виховання та навчання дитини. Особливе місце в педагогічному процесі сьогодні посідає мистецтво, і зокрема інтеграція різних видів художньої діяльності. При цьому ми виходимо з того, що історично світ мистецтва був цілісним. Саме тому в педагогічній практиці спостерігається тенденція до активного об'єднання мистецтв – образотворчого, музичного, танцювального, літературного. Це значно полегшує розуміння учнями навчального матеріалу, допомагає їм сприймати художні образи більш цілісно, активізує всі психічні процеси, мотивує до творчого самовираження та пізнавальної активності. Проте, навчальні програми загальноосвітніх шкіл передбачають навчання окремо кожному виду мистецтва, що робить реалізацію основного навчально-виховного завдання – формування гармонійно розвинутої особистості – неповноцінною. Це повною мірою стосується й музичної освіти в початкових мистецьких навчальних закладах. Навчання музиці – це специфічний процес, який має на меті, з одного боку, розвиток і формування творчої особистості, її креативних якостей, здатності до спонтанної творчості, музикальності; з іншого – це виховання вольових якостей музиканта – цілеспрямованості, наполегливості, сценічної витримки, а також працьовитості, дисциплінованості та багатьох інших. На жаль, заняття в музичній школі часом призводять до фізичної й психічної втоми учня, нервовому перенапруженню, через що виучуваний матеріал погано запам'ятовується та швидко забувається. На відміну від уроків музики в загальноосвітніх школах, де елементи інтеграції мистецтв упроваджуються вчителями-новаторами в молодшій школі, викладачі музичних шкіл майже не ставлять за мету використання на заняттях інших видів художньої діяльності, окрім музичної.

Відсутність єдиних вимог до оцінки якості та глибини здобутих учнями знань і навиків, переважаюча спрямованість навчання на отримання учнем високих балів на академічних концертах, недостатня методична теоретична і практична інформованість викладачів щодо ефективності взаємозв'язку різних видів діяльності, відсутність комплексного підходу до художньо-творчого розвитку учня, на наш погляд, спричиняє кризові процеси, які, на жаль, наявні в середній музичній освіті України.

Аналіз досліджень цієї проблеми дозволяє зробити висновок про те, що проблема взаємодії мистецтв є актуальною в сучасній педагогічній науці. Теоретичну основу дослідження становлять фундаментальні праці вітчизняних та російських вчених, присвячені музичній педагогіці, психології та естетичному вихованню. Так, проблему синестезії як феномена та її розвитку в процесі навчання висвітлили у своїх дослідженнях А. Абраменко, І. Ванечкін, Б. Галєєв, А. Томашева, А. Худяков, Б. Юсов, П. Яньшин. Специфіка та закономірності художньо-естетичної інтеграції шкільної мистецької

освіти є предметом вивчення українських вчених У. Дутчак, С. Ковальової, Л. Масол, Л. Предтеченської, Н. Терентьєвої, О. Щолокової та російських науковців, Н. Кудіної, О. Мелік-Пашаєва, З. Новлянської, Б. Юсова. Взаємозв'язок різних видів мистецтва в процесі навчання гри на музичних інструментах є об'єктом вивчення Л. Сударчикової, Н. Мірецької, Г. Москвіної, Б. Неменського. Питання естетичного виховання особистості, а також художньо-естетичної інтеграції досліджують українські науковці У. Дутчак, І. Зязюна, Л. Коваль, С. Ковальової, Л. Масол, Н. Терентьєвої, Л. Предтеченської, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, О. Щолокової та ін.

Однак, загалом відзначаємо відносно невелику кількість наукових робіт щодо інтеграції мистецтв в музичній освіті. З огляду на це, актуальності набуває подальше дослідження цієї проблеми, що стало причиною написання даної статті.

Метою статті є висвітлення питання взаємодії мистецтв як засобу освіти в початкових мистецьких навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Передусім, звертаємо увагу на те, що ще видатні мислителі минулого – античності, середньовіччя, епох Відродження, Реформації та Просвітництва – звертали увагу на беззаперечний виховний та навчальний потенціал мистецтва. Так, у Давній Греції ідеалом виховання вважалася особистість художньо-культурного напрямку, а мистецтво – потужним засобом гармонізації усіх сфер людини та важливим чинником розбудови держави. При цьому наголошувалося на поєднанні різних видів мистецтв у педагогічному процесі – театру, співів, декламації, гри на музичних інструментах, танцю. Пізніше «сім вільних мистецтв» у середньовічних університетах ілюстрували ідею необхідності поєднання науки з мистецтвом для забезпечення гармонійного розвитку особистості. В епоху Відродження відбулася переоцінка ролі митця та піднесення його до рівня «онука Бога» [1, с.42].

Високий педагогічний потенціал убачав у мистецтві Я.-А. Коменський. Видатний чеський педагог активно використовував різновиди мистецтва у процесі навчання та виховання учнів з метою розвитку в них спостережливості, гостроти розуму, швидкості реакції, свободи «від усілякої дерев'яної сором'язливості» [2, с. 86]. При цьому педагогіка музики і поетичного слова полягала, на думку Я.-А. Коменського, в їх здатності гармонізувати особистість вихованців, «слугувати їхньому пристойному відпочинку» та розвивати їхню пам'ять, оскільки «завдяки ритмам і мелодії, вони сприймають більше, легше й приємніше» [2, с.123].

В Україні одним із перших мистецтво як навчально-виховний засіб почав застосовувати Памфіл Юркевич. «Якщо школа дала світло без тепла, знання без здатності переживати, а завдяки переживанням – співчувати, то ці знання будуть використані лише як засоби для задоволення самолюбства, а не для суспільного блага, щастя й удосконалення людей» [3, с. 5]. Ідеї П.Юркевича були творчо розвинені на початку ХХ століття І. Фолькельтом, Р. Штайнером та іншими прогресивними педагогами. За словами К. Ушинського, «педагог, який прагне що-небудь закарбувати у свідомості дітей, повинен піклуватися про те, щоб якомога більше органів чуття взяли участь в акті запам'ятовування» [4, с. 62]. Синтезом мистецтв захоплювався М. Леонтович, який вивчав взаємозв'язок між музикою та світлом у контексті емоційно-естетичного сприйняття музичного твору. Взаємопроникнення жанрів музики та живопису можна спостерігати в творах музикантів-імпресіоністів Ф. Якименка (цикл «Картини України»), В. Лятошинського (композиції «Місячні тіні», «Відображення»).

Позитивний педагогічний досвід минулого, потреба в оновленні сучасної системи мистецької освіти призвели до виникнення нових педагогічних концепцій художньої освіти. Автором однієї з них є російський учений О. Мелік-Пашаєв, який стверджує, що в основі всіх видів мистецтв лежить єдине «невідчужене» відношення до життя, а окремі види мистецтв – це деякі особливі грані цілого [5]. Б. Юсов, Г. Москвіна та їхні послідовники, спираючись на ідею про єдиний мистецький простір, в якому синтезуються усі види мистецтва, розробляють програми інтегрованих занять мистецтвами, метою яких є цілісний підхід до художнього виховання через категорію «художній образ» [5]. Так, Г. Москвіна, досліджуючи творчість видатних митців, зазначає, що цю єдність підкреслювали Б. Асаф'єв, Г. Гайне, Ф. Ліст, О. Скрябін, Ф. Шопен, П. Чайковський, М. Гоголь [5].

Цікавою та ефективною ми вважаємо модель музично-творчого розвитку молодших школярів російського вченого Л. Сударчикової. На думку дослідника, передумови розвитку здатності дитини до творчої діяльності закладені в синкретичності та образності сприйняття нею об'єктів світу в «категоріях простору, руху, форми, фактури, кольору, яскравості», які визначаються як предметні перцептивні дії [6]. Тому комбінування різних видів діяльності в процесі освоєння дитиною світу призводить до розвитку в ній творчого начала. Зокрема, використання на заняттях з фаху в музичній школі елементів образотворчого мистецтва (малювання фарбами, олівцями) розвиває музичне

мислення, а саме його асоціативний характер. Літературна творчість (складання казок, кросвордів, мовна імпровізація) призводить до індивідуалізованого відношення до виконання музичного репертуару. Декоративно-прикладне мистецтво (ліплення, аплікація, флористика, пап'є-маше) розвиває дрібну моторику рук, гнучкість та пластичність виконавського апарату. Метою впровадження даної моделі в освітню практику, наголошує науковець, є формування таких новоутворень і якостей особистості: *в мотиваційній сфері* – творчої активності, ініціативи, потреби в самостійній творчості; *в сфері сенсорно-перцептивних здібностей* – синестезії, нестандартності сприйняття музичних образів; *в емоційній сфері* – імпресивної та експресивної емоційності, ампліфікації музичного сприйняття; *в сфері уяви* – створення та комбінування художніх образів; *в сфері індивідуально-особистісних якостей* – внутрішньої волі, яскравої індивідуальності прочитання музичного тексту, зниженню негативного сценічного самопочуття, формуванню виконавської культури.

З вище наведених новоутворень, на наш погляд, важливою є синестезія – від від грецького *synáisthesis* – спільне відчуття, одночасне відчуття; властивість людських відчуттів, яка найчастіше є об'єктом психологічних досліджень. Суть її полягає у тому, що за певних умов відбувається поєднання двох або більше відчуттів, в результаті чого здійснюється перенесення якості одного відчуття на інше, і на основі подібного злиття відчуттів з'являється нове єдине неспецифічне для того чи іншого аналізатора оригінальне відчуття. Наприклад, поєднання слухових і зорових відчуттів дає «кольоровий слух». У людей з «кольоровим слухом» звукові відчуття (тон, шум, музичний акорд) викликають зорові відчуття у вигляді зорового образу. На сьогоднішній день існує чимало теорій, які пояснюють сутність цього феномена. Ми поділяємо позиції вчених О. Артемєвої, Б. Галєєва, П. Флоренського, П. Яньшина, що синестезією як здатністю образно сприймати світ та мистецтво наділена кожна людина [7]. Із багатьох форм прояву синестезії найчастіше зустрічається поєднання «звук – колір». На думку науковців, цей вид синестезії не у всіх виражений яскраво, оскільки не підпорядковується волі і її неможливо викликати штучно. Проте, наукові експерименти доводять, що синестезію можна розвивати як набуту здатність, тобто в її розвитку можливо активізувати вольові зусилля [8].

Отже, цілком правомірно стверджувати, що в процесі педагогічної діяльності синестезія стає керованою і призводить до формування яскравого перцептивного образу. Так, ефективними є вправи, в яких поєднується слухання музики з малюванням (наприклад, за музичним фрагментом виконати імпровізований малюнок «Музика в кольорах», «Мій настрій» або написати кольоровими літерами назву музичного твору, який вивчається), малювання з рухами тіла («протанцювати» мелодію), слухання музики з тактильні/смакові/нюхові відчуття («визначити» на смак/дотик/запах почуту мелодію) тощо.

Висновки та перспективи досліджень. Таким чином, взаємодія мистецтв на уроках музики в початкових навчальних мистецьких закладах сприяє розвитку креативності, синестезії та художньо-творчих здібностей дітей; формуванню особистісних емоційно-вольових якостей; позитивній мотивації до навчально-пізнавальної діяльності. В подальшому дане дослідження прагне до мети створення навчальної моделі середньої музичної освіти – моделі творчого навчання, метою якого є всебічний гармонійний розвиток дітей. За К. Станіславським, однією із складових творчого навчання є розвиток здатності бачити, мислити та відчувати в образах [9]. Цю складову ефективно забезпечує синтез мистецтв в навчально-виховному процесі.

Джерела та література

1. Галєєв Б. М. Проблема синестезии в эстетике [Електронний ресурс]. – Режим доступа до ресурса: <http://biogr.znate.ru/docs/index-1280.html>.
2. Коменский Я. А. Великая дидактика / Я. А. Коменский // Коменский Я. А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И. Г. Педагогическое наследие / сост. В. М. Кларин, А. Н. Джуринский. – М.: Педагогика, 1988. – 416 с.
3. Москвина Г. М. Взаимодействие видов искусства в теории и практике художественного образования : автореф. дис. канд. пед. наук. 13.00.01 / Удмуртский государственный университет. – Ижевск, 2003. – 21 с.
4. Муравицька М. Філософія серця / М. Муравицька // Педагогічні кадри. – 1994. – № 5-6.
5. Отич О. М. Педагогіка мистецтва у системі мистецьких субдисциплін педагогіки // Мистецька освіта в Україні: теорія і практика / О. П. Рудницька [та ін.]; заг. ред. О. В. Михайличенко, редактор Г. Ю. Ніколаї. – Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – 255 с.
6. Саїк Г.Ф. Проведення художніх аналогій з різними видами мистецтв як засіб посилення емоційно-образного сприймання музики / Г.Ф.Саїк // Збірник наукових праць. – К. : Є НПУ, 2001. – Вип. 6. – С.60-66.

7. Станиславский К. К. Собрание сочинений в восьми томах. Том 4. Работа актера над ролью. – М., «Искусство», 1957. – 537 с.
8. Сударчикова Л. Г. Взаимосвязь различных видов художественной деятельности в процессе обучения игры на фортепиано : автореф. дис. канд. пед. наук. 13.00.02 / Московский педагогический государственный университет. – Москва, 2001. – 21 с.
9. Томашева А. А. Синестезия и ее развитие у детей на занятиях в музыкальной школе : автореф. дис. канд. пед. наук. 19.00.07 / Омский государственный педагогический университет. – Екатеринбург, 2010. – 24 с.

Referens

- a. Galeev B. M. Problema sinestezii v estetike [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa do resursa: <http://biogr.znate.ru/docs/index-1280.html>.
- b. Komenskij Ja. A. Velikaja didaktika / Ja. A. Komenskij // Komenskij Ja. A., Lokk D., Russo Zh.-Zh., Pestalocci I. G. Pedagogicheskoe nasledie / sost. V. M. Klarin, A. N. Dzhurinskij. – M.: Pedagogika, 1988. – 416 s.
- c. Moskvina G. M. Vzaimodejstvie vidov iskusstva v teorii i praktike hudozhestvennogo obrazovaniya : avtoref. dis. kand. ped. nauk. 13.00.01 / Udmurtskij gosudarstvennyj universitet. – Izhevsk, 2003. – 21 s.
- d. Muravic'ka M. Filosofija sercya / M. Muravic'ka // Pedagogichni kadri. – 1994. – № 5-6.
- e. Otich O. M. Pedagogika mistectva u sistemi mistec'kih subdisciplin pedagogiki // Mistec'ka osvita v Ukraïni: teoriya i praktika / O. P. Rudnic'ka [ta in.]; zag. red. O. V. Mihajlichenko, redaktor G. Ju. Nikolaï. – Sumi: SumDPU im. A. S. Makarenka, 2010. – 255 s.
- f. Saïk G.F. Provedennja hudozhnih analogij z riznimi vidami mistectv jak zasib posilennja emocijno-obraznogo sprijmannja muziki / G.F.Saïk // Zbirnik naukovih prac'. – K. : Ć NPU, 2001. – Vip. 6. – S.60-66.
- g. Stanislavskij K. K. Sobraniesochinenij v vos'mi tomah. Tom 4. Rabota aktera nad rol'ju. – M., «Iskusstvo», 1957. – 537 s.
- h. Sudarchikova L. G. Vzaimosvjaz' razlichnyh vidov hudozhestvennoj dejatel'nosti v processe obuchenija igry na fortepiano : avtoref. dis. kand. ped. nauk. 13.00.02 / Moskovskij pedagogicheskij gosudarstvennyj universitet. – Moskva, 2001. – 21 s.
- i. Tomasheva A. A. Sinestezija i ee razvitie u detej na zanjatijah v muzykal'noj shkole : avtoref. dis. kand. ped. nauk. 19.00.07 / Omskij gosudarstvennyj pedagogicheskij universitet. – Ekaterinburg, 2010. – 24 s.

Алексинцева Татьяна. Взаимодействие искусств как эффективное средство музыкального образования. В статье освещен вопрос о целесообразности взаимодействия искусств в музыкальной педагогике. Осуществлен ретроспективный анализ исторических этапов использования искусства в обучении и воспитании. Приведены примеры взаимодействия искусств в украинской музыкальной педагогике. Рассмотрены отечественные и российские педагогические концепции художественного образования, которые базируются на синтезе искусств. Охарактеризовано понятие синестезии и обоснована ее роль в музыкальной педагогике. Сделан вывод о перспективах дальнейшего использования результатов данного исследования для создания модели творческого обучения для начальных художественных учебных заведений музыкального направления.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, интеграция искусств, музыкальная педагогика, синестезия, художественное образование.

Aleksintseva Tetiana. Cooperation of arts as effective means of musical education. The question of expediency of co-operation of arts in musical pedagogics is reflected in the article. The historical stages of the use of art in studies and education are briefly described. Examples of co-operation of arts in Ukrainian musical pedagogics are given. The review of Ukrainian and Russian pedagogical conceptions of artistic education, that apply the synthesis of art, is carried out. The concept of synesthesia is described and its place in musical pedagogics is justified. The prospects of the further use of the results of this research for making the model of creative studies for primary artistic educational establishments of musical direction are summed up in the article.

Key words: aesthetics education, integration of arts, musical pedagogics, synesthesia, artistic education.

УДК 37.013.73 : 378

Тетяна Дерка

Київський університет імені Бориса Грінченка (м. Київ)

Розвиток акмеології: філософський аспект

У статті проаналізовано філософські та педагогічні витoki акмеології. Визначено історичні та філософські передумови як провідні фактори становлення, формування та розвитку акмеології. Охарактеризовано акмеспрямовану філософію стародавності: первіснообщинний лад, Античність, період Середньовіччя.